

BUITEN DE ORDE

Tomas Espedal

Buiten de orde

(Aantekeningen)

Vertaald uit het Noors
door Marianne Molenaar

De vertaalster ontving voor deze vertaling een werkbeurs
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel *Imot naturen*
© 2011 Gyldendal Norsk Forlag AS
© 2018 Nederlandse vertaling Marianne Molenaar /
Uitgeverij Wereldbibliotheek
Alle rechten voorbehouden
Omslagontwerp bij Barbara
Omslagbeeld © Reilika Landen / Plainpicture
Foto auteur © Jakob-Dall
NUR 302
ISBN 978 90 284 2755 6
www.wereldbibliotheek.nl

Er was een tijd dat ik dacht dat ze misschien
naaste familie van me was, mijn moeder, zus,
dochter of iets dergelijks, ja, wie weet zelfs
mijn echtgenote, en dat ze me
wilde opsluiten

– Samuel Beckett

DE BIBLIOTHEEK

Ik word oud; ik ken mezelf niet. Het heeft me altijd al aange-
trokken, dat beeld van ouderdom: de oude man en het jonge
meisje. Ik weet niet waar het me aan doet denken, aan een
vergrijp misschien, of aan de natuur; het geweld en de wreed-
heid van de natuur, haar onschuld. Het is maar de vraag wie de
schuldige is, hij die op de stoel zit, of zij die boven op hem zit,
op zijn schoot, gekleed in een diep uitgesneden chique zwarte
jurk.

De witte huid en het oude gezicht, rimpelig, grof, het rust
tegen de naakte, jonge borst.

De lichte, stevige borsten, opgehouden door een strak zit-
tende bh. Een perfecte boog. De witte boog van de hals en de
borsten; zo goed als het oude gezicht bij de gladde huid past.
Hij rust. Hij is tevreden. Hij zit op een stoel. Zij zit op zijn
schoot; hij rust met zijn hoofd tegen haar witte borst.

Ze zijn op een feest. Zitten in een wat afgelegen vertrek, een
kleine bibliotheek, die slechts flauw verlicht is. Ze horen de
geluiden van het feest door de muren heen; stemmen, gelach,
gerinkel van glazen. Zij heeft haar rechterarm om zijn schouder
geslagen, trekt hem tegen zich aan; hij drukt zijn mond tegen
haar ene borst. Er hangt een spiegel aan de muur. Ze heeft haar
haar bijeengebonden in een paardenstaart of een zweep die
heen en weer slaat als ze praat of loopt: op het moment dat hij
haar zag, vergat hij zijn eigen leeftijd.

Er bestond geen leeftijd bij deze ontmoeting.

De leeftijd kwam later, toen ze zich terugtrokken en verscho-
len in de kamer met de boeken en de spiegel.

Zij zit op zijn schoot; hij heeft zijn armen om haar heen alsof
ze zijn moeder is. Ze zien zichzelf in de spiegel. Het doet me
denken aan een schilderij van Velázquez: het jonge meisje lijkt
mooier als je haar naast een kreupele ziet.

Op het moment dat hij haar zag, vergat hij zijn eigen leeftijd.
Ze liep langs toen hij te midden van vrienden en bekenden zat,
schrijvers en studenten, haar haar was bijeengebonden in een
paardenstaart, die tegen haar rug en schouders sloeg terwijl ze
op hooggehakte schoenen langs klikklakte, ze was langer dan
hij. Hij kwam overeind, bijna automatisch, en ging haar ach-
terna naar waar ze bij een paar vriendinnen bleef staan. Hij
dacht geen moment aan zijn eigen leeftijd. De leeftijd kwam
later, toen ze in de bibliotheek zaten en elkaar in de spiegel
zagen. Een verontrustend beeld; die twee gezichten, zo op el-
kaar lijkend in al hun ongelijkheid, als broer en zus, als vader
en dochter, of moeder en zoon, en misschien kwam het door
het tegennatuurlijke, het groteske en schilderachtige, ja, door
het tijdloze van het beeld, in de spiegel, dat ze elkaar niet meer
los wilden laten, ze wilden elkaar niet meer loslaten.

Hij is achtenveertig, hij lijkt ouder, zijn haar is grijs bij de
slapen, een grijze, kortgeschoren baard. Een brede mond, volle
lippen, zijn lippen zijn gegroefd en er zitten littekens rond zijn
mond van een gevecht of kwetsuur, hij heeft een grof en rim-
pelig gezicht. Misschien is het gehavend door eenzaamheid, of
door te veel genot, het is onmogelijk te zeggen wat er in het
gezicht schuilt, maar juist dat gehavende is het mooie aan hem;
zij vindt dat hij een mooi gehavend gezicht heeft. Als ze hem
aankijkt, van dichtbij, als ze boven op hem zit en zich voorover-

buigt om hem te kussen, voelt ze pure angst. En het moet een angst zijn die ze nodig heeft, want ze drukt haar lippen op de zijne en steekt haar tong in zijn openstaande mond. Wat wil ze? Misschien wil ze gewoon dat hij haar minnaar wordt. Misschien wil ze zich in iets gevaarlijks, iets noodlottigs storten dat haar volledig zal veranderen. Hij zit op de stoel aan het bureau, gekleed in een zwart pak en een wit overhemd, met een zwarte stropdas die hij heeft losgetrokken; zij gaat op zijn schoot zitten, alsof ze allebei vertrouwd zijn met het beeld dat hen in de spiegel wacht: de dood en het meisje.

Het is oudejaarsavond. Hij kijkt op zijn horloge, het is tien over elf. Ze horen de geluiden van het feest in de flat; hij strekt zijn hand uit naar de fles die op het bureau staat, schudt hem even heen en weer en drukt de kurk eruit, die tegen het plafond schiet, er klinkt een knal; zij schrikt, krimpt ineem en slaakt een kreetje, het schuim spuit in haar hals. Ze bloost en verbergt haar gezicht in haar handen, maar hij zag het, hoe het bloed haar naar de wangen schoot. Hij schenkt champagne in de twee glazen, pakt er een van, drukt het tegen haar mond en giet de vloeistof tussen haar lippen door, het lukt haar niet alles weg te slikken en er loopt schuim uit haar mond, hij kust haar.

Je smoort me, zegt ze.

Hij lacht.

Geef me een beetje champagne, zegt hij.

Zij pakt het volle glas en giet champagne in zijn mond, ze giet zo snel als ze kan, maar hij slikt alles door en dan pakt ze de fles en houdt die tegen zijn lippen, hij slikt en slikt, een bodemloos gat, denkt ze.

Ze drinken, zo uit de fles. Hij haalt een masker uit de zak van zijn colbertje, een zwart masker van stof met twee kleine gaten

erin, dat zijn voorhoofd en een groot deel van zijn wangen bedekt, alleen de neus en de mond zijn zichtbaar onder de blauwe ogen. Hij kijkt haar aan, en nu ziet ze dat hij een oude blik heeft. Alsof die twee ogen er altijd al waren, daar in het donker, in de lucht hangend, zonder gezicht, zonder handen, twee ogen die haar nooit meer los zullen laten, die ze nooit meer kwijt zal raken; zijn ze een deel van haar, is het haar eigen blik die daar vóór haar is opgehangen, twee starende, ovale organen die aan haar lichaam vastgebonden zaten en er aan de buitenkant aan zijn vastgegroeid, als een kunstmatige vinger, een verlenging van een arm; ze doet haar ogen dicht. Ik voel me triest, zegt ze.

Hij doet zijn stropdas af, slaat hem twee keer rond haar hoofd en haar haar. Een strakke blinddoek voor haar ogen alsof hij haar onmiddellijk begrijpt, het verlangen naar duisternis, naar afwezigheid van de ogen; ze slaat haar armen om zijn hoofd en trekt hem tegen zich aan.

Hij komt overeind, laat haar in het donker zitten. Hij pakt een boek van een plank, doet alsof hij eruit voorleest: Ovidius schrijft dat blindheid het gevoel in de handen doet toenemen, zegt hij. Hij haalt een zakje uit zijn binnenzak, een doorzichtig plastic zakje, hij strooit het witte poeder in twee lijnen op een blad papier op het bureau, stopt een dun buisje in haar neusgat; snuif op, zegt hij. Hij drukt haar hoofd naar het bureau en zij haalt voorzichtig adem door haar neus, moet er opeens aan denken hoe ze ooit in de sneeuw werd gedrukt, hoe de sneeuw haar mond en haar neus vulde, de koude sneeuw, ze snuift en het verrast haar hoe warm het is, het brandt in haar neusgaten en in haar hoofd, een vlam van sneeuw. Ze doet haar mond open en wil de warmte uitspugen die haar keel en haar borst vult. Ze spuugt hem in het gezicht.

Hij duwt haar hoofd naar achteren en zij helt achterover, haar bovenlichaam in een boog over het bureau. Dan trekt hij haar jurk omlaag over haar schouders, haalt haar bh naar beneden en strooit een witte lijn poeder tussen haar borsten. Hij steekt het buisje tussen de witte borsten en snuift krachtig in.

Het zweet staat op haar voorhoofd, kleine pareltjes, ze lopen langs haar neusvleugels naar beneden, een dun, vochtig laagje zweet in de lichte donshaartjes boven haar mond; hij kust haar.

Je kust als een slang, zegt zij.

Je hebt de tong van een slang.

Zij steekt haar tong in zijn mond en hij dringt voorzichtig bij haar naar binnen; een onverbreekelijke cirkel, zoals een slang die een slang in zijn staart bijt en door die slang in de staart wordt gebeten, zoals wanneer hij op de grond gaat liggen en zij boven op hem gaat zitten; zij buigt voorover en neemt zijn pik in haar mond terwijl hij zijn tong in haar kut steekt.

Ze vormt een tuitmond waarmee ze zijn pik omsluit, ze zuigt er hard aan. Ze legt haar duim en haar middelvinger in een ring rond zijn lid en trekt dat nauwe vingergat op en neer, langzaam en snel, een afwisselend ritme terwijl ze haar mond over de eikel houdt die ze met haar tong bevochtigt. Ze steekt haar tong uit.

Hij grijpt haar haar vast, bij de paardenstaart, en trekt haar hoofd zo hard naar achteren dat ze gedwongen wordt overeind te komen. Ze staat als een dier op haar ellebogen en haar knieën, haar jurk over haar heupen getrokken, en hij is een dier dat van achteren bij haar binnendringt terwijl zij over de grond kruipt. Blindelings kruipt ze naar het bureau, pakt met beide

handen de rand beet en trekt zich overeind. Een bureaulamp, ze gooit hem om. Pennen en papier, ze schuift ze weg, gaat achterover op het bureau liggen en trekt haar jurk omhoog.

In zijn lange autobiografische brief uit 1132, *Het verhaal van mijn rampspoed*, schrijft Pierre Abélard: ‘In de stad Parijs woonde namelijk een jonge vrouw genaamd Héloïse, de nicht van een kanunnik die Fulbert was geheten, wiens diepe genegenheid voor haar gelijk opging met zijn zorgzame inspanningen om haar op alle mogelijke gebieden van de literaire wetenschap vooruit te helpen. Wat haar uiterlijk aangaat, behoorde zij waarachtig niet tot de minsten, terwijl zij onovertroffen was in haar geletterde beschaving.’ Héloïse was zestien jaar oud. Ze was tweeëntwintig jaar jonger dan Abélard, die haar onderrichtte en op wie ze verliefd werd; in zijn brief schrijft hij: ‘In die dagen was ik namelijk zo beroemd en zag ik er zo jeugdig en aantrekkelijk uit, dat ik door geen enkele dame vreesde te worden afgewezen die ik mijn liefde waardig keurde.’ De zelfverzekerde, arrogante en temperamentvolle Abélard was naar Parijs gegaan om filosofie te studeren en boeken te schrijven, hij wilde schrijver worden. Hij gaf les in en schreef een reeks boeken over onderwerpen op het gebied van de logica, maar zijn positie in de wereldliteratuur heeft hij in de eerste plaats te danken aan de autobiografische brief waarin hij over zijn verhouding met Héloïse vertelt: ‘Onder het voorwendsel van de studie gaven wij ons dan ook volledig over aan de liefde, waarbij de geheime afzondering die door de liefde werd begeerd, ons werd aangereikt door onze wetenschappelijke inspanningen.

Hoe ging het verder? Geen enkele gradatie van de liefde ontsnapte aan onze begeerte en alles wat de liefde aan ongebruik-

kelijks zou kunnen uitdenken, werd door ons verwelkomd; naarmate wij minder bedreven waren in dat soort geneugten, legden wij ons er hartstochtelijker op toe en had de afkeer minder vat op ons.'

Het vertrek, afgelegen liggend, een bibliotheek met dieprode wanden, die glanzen als het licht door het raam op de zilverkleurige geborduurde rozen in het donkere behang valt. Een glas-in-loodraam met een breed kozijn waarin je kunt zitten lezen, waarin Héloïse zit te lezen. Boekenkasten, leren ruggen langs de muren, van de vloer tot aan het plafond. Vergulde geelkoperen kandelaars met kaarsen in de houders, een vierkante spiegel met een bronzen ruitvormige lijst. Een bank waarover dekens zijn gespreid met oriëntaalse kussens erop. Hetzelfde patroon in de kussens als in de tapijten op de vloer, over elkaar gelegd tot een dikke laag, die geruisloos meegeeft als je eroverheen loopt, als Abélard eroverheen loopt, hij doet de deur achter zich dicht. Staat in het schemerdonker achter de bijna borsthoge lessenaar; hij is gekleed in een strakke, mosgroene broek waarvan de pijpen in spitse leren schoenen zijn gestoken. Een wit overhemd. Een overslagjasje van oranjekleurig fluweel, dat in het middel is samengebonden met een dunne leren riem. Een zilveren mes aan de riem, een roze geldbuidel en een kleine flacon parfum met een gouden hartje erop; hij is ongeschoren en draagt een zwarte, ronde muts op zijn hoofd, over het lange, donkere haar getrokken. Héloïse zit te lezen in het raamkozijn. Ze draagt een zwart jasje met een wit boordje, een sinaasappelkleurige jurk met lange mouwen en een geborduurd borststuk, dat tot het middel reikt, waar de dikke stof bijeengebonden is met een lange gordel met rode pluimen aan de uiteinden. Een haarspeld in het zandkleurige haar, dat los over haar schouders hangt; Héloïse leest en kijkt niet op uit

haar boek: *Glossuale super Porphyrium, Logica nostrorum petitione sucirum*. Bloost ze? Abélard trekt zijn jasje uit, het witte overhemd is losgeknoopt op de borst; hij houdt een sieraad in de hand, het is een geschenk voor haar, voor Héloïse, een zilveren halsketting, een verzilverde slang; hij bijt zichzelf in de staart.

Abélard vlijt het sieraad om Héloïses hals, maakt het slotje vast in de nek en kust haar op haar mond: degene die een geschenk geeft, verwacht iets terug, wat wil hij van haar; ze geeft hem voorzichtig haar tong.

Ze heeft nog nooit eerder iemand gekust. Ze strekt haar hals, knijpt haar ene hand dicht tot een klauw. Drukt de lange nagels in de handpalm tot de huid toegeeft en openbarst. Ze heft haar kin op en ziet hoe hij zijn gezicht over het hare legt; de ogen, de neus, de mond, het gezicht, het vult haar hele gezichtsveld en ze wil hem wegduwen. Ze kust hem. Ze duwt hem weg en ziet dat ze zijn wang rood heeft gekleurd met het bloed van haar hand.

Hij is haar leraar, een man tegen wie ze opkijkt en die ze respecteert. Hij is Petrus Abaelardus, schrijver van boeken over logica en filosofie, geleerde en docent aan l'École du Cloistre, de belangrijkste onderwijsinstelling van Parijs. Hij is achtendertig jaar oud, ambitieus en zelfverzekerd, zegt men, en ronduit knap, vindt zij, helemaal niet opgeblazen en arrogant, niet zelfingenomen, zoals haar is verteld, eerder eigenzinnig en teugelloos, alsof hij dichter bij de natuur heeft geleefd dan bij de boeken, dichter bij het bos dan bij een school, dichter bij de dieren dan bij de mensen; en herkent ze zichzelf niet in die eenzaamheid? Zijn haar hangt los over het smalle gezicht, verbergt slechts gedeeltelijk de grote oren; hij

heeft een rusteloze blik, twee kwieke ogen die haar aandachtig en toegewijd volgen, doet zijn uiterlijk haar niet aan haar honden denken, aan haar paarden, de manier waarop hij loopt, opspringt, alsof hij geen rust kent, altijd op zijn hoede. Zij heeft een nauwere band met dieren dan met mensen, met haar hond en met haar paard. Elke dag na de les loopt ze met haar hond over de velden en door het bos; heeft ze niet over hem gefantaseerd, op hem gewacht? Hij heeft een zinnelijk, mooi gezicht, vindt ze; geeft hij volgens de geruchten niet al zijn geld uit aan vrouwen en vertier? Is ze niet voor hem gewaarschuwd, zou ze niet voorzichtig moeten zijn? Is haar niet ter ore gekomen dat hij van vrouwen houdt, hen verleidt? Is haar niet verteld dat hij daar liederen en gedichten over heeft geschreven, over hoeveel hij van de meisjes houdt, die liederen worden op straat gezongen: *Lai des Pucelles*. Het lied over de jonge meisjes.

Is zij zelf niet een van die jonge meisjes? Wat wil ze van hem? Ze probeert hem op afstand te houden, maar dan komt hij opgewonden en enthousiast het vertrek binnen waar zij zit te lezen, ja, hij komt binnen als een hond. Hij vlijt zijn hoofd op haar schoot, zit aan haar voeten. Hij trekt haar schoenen en kousen uit en kust haar dijbenen. Ze laat hem begaan.

Ze maken lange wandelingen over de velden en door het bos; is hij degene op wie ze heeft gewacht, nee, ze heeft gewacht op een jongen die haar begrijpt en van haar houdt. Een jongen die haar wezen begrijpt, haar eenzaamheid en stilte. Ze heeft gewacht op een jongen die op haar lijkt, een broer bijna, maar wie weet bestaat die jongen niet, noch in Parijs, noch in heel Frankrijk; ze droomt ervan op reis te gaan, andere landen te bezoeken, ze gaat boeken lezen. Ze leest 's ochtends en 's avonds. 's Middags rijdt

ze op haar paard over de velden en door het bos; soms laat ze haar hond meehollen, een hazewindhond, de snelle Perceval met zijn lange poten volgt haar overal. Ze heeft gewacht op een jongen, nu loopt ze naast een man, hij had haar vader kunnen zijn, en zij heeft besloten zich aan hem te geven.

Lelietje-van-dalen. Sterhyacint. Bosanemoon. Ridderspoor. Nachtorchis. Kruipende boterbloem. Gletsjerranonkel. Scherpe boterbloem. Sterrekers en vrouwenschoentje. Narcissen, gele en witte. Steenanjer en klaver. En in de tuin: sneeuwklonnes en krokussen.

En in de tuin:	een eikenboom
	Een vijver
	waterlelies
	en karpers
smalle, platgetreden paden	Lindebomen
kriskras tussen de bomen door	Iepen en
	beuken
tussen de bloemperken	rozen
en de struiken	rozenbottels en
	meidoorns

Vanaf een kleine hoogte	de Notre-Dame
aan de rand van het park	de kathedraal
De geluiden, het geluid	Kerkklokken
van trompetten	Muzikanten in
doedelzakken en luiten	de Rue des Menestrels
harpen en gezang	<i>Lai des Pucelles</i>

Ze lopen door de tuin. Naast elkaar door het park, de grote, langharige Abélard en de jonge Héloïse, die hem aan een on-

zichtbare lijn houdt, een merkwaardige ketting die rond zijn hals is gebonden; de wind waait zo nu en dan het donkere haar voor zijn gezicht en verbergt de grote ogen, hij heeft een rusteloze, scherpe blik, twee blauwe ogen die haar aandachtig en toegewijd volgen, hij lijkt echt op een van haar honden. De manier waarop hij zijn hoofd naar achteren werpt en het haar uit zijn gezicht schudt. Dan kijkt hij naar haar om te zien welke kant ze uit wil, hij volgt haar bewegingen en ingevingen en hij is alert op de minste of geringste verandering in haar stem, haar stemming, alsof hij verwacht dat ze hem plotseling zal roepen of hem zal zeggen te gaan zitten.

Ze gaan in de schaduw van de lindeboom zitten. Abélards blauwe mantel, hij gespt hem los in de hals, spreidt hem als een kleed uit op de grond. Dan slaat hij een van de meegebrachte boeken open, alsof de les hier vervolgd zal worden, in het park, onder de boom; de leraar en zijn leerlinge, hij slaat het boek open en leest voor uit Ovidius:

Maar de oudgediende zal zachtjes en zorgvuldig minnen en vele dingen dulden die de rekrut niet kan doorstaan.

Hij zal helaas alleen maar smeulen, net zoals het vochtig stro of als hout dat net gekapt werd in de bossen op de berg.

De jonge liefde is intenser, de oude geeft meer zekerheid:

Pluk daarom nu snel de vruchten die je ontlieden met de tijd!

Wie een mooi gezichtje heeft, zal achteroverliggen gaan, maar wie zijn rug juist mooi vindt, laat haar achterzijde zien.

Wie het aanzien waard is door de lengte van haar zij, drukt met haar knieën op het bed en richt de nek een beetje op.

Heb je sterke dijen en zijn je borsten ook volmaakt,

Lig dan schrijlings op het bed terwijl hij op zijn benen staat.

Er zijn wel duizend standen: het simpelst zonder veel gedoe

*is die waarbij zij achterover op haar rechterzijde leunt.
De vrouw moet in vervoering tot op het bot de liefde voelen
en de daad moet man en vrouw evenveel genoegen doen.
Lieve woorden, zoet gefluister moeten steeds te horen zijn,
en spreek tussen al dat liefs ook wat woorden van venijn!
Zoals eerst de jongens, zo zal nu ook mijn meisjesschaar
op hun buit de woorden schrijven: 'Naso was mijn leraar.'*

Vanwaar ze zitten, in de beschutting van de grote lindeboom met zijn kroon zo breed en zwaar dat de boom de vorm van een huis heeft, een schuilplaats, zie je het huis waar Héloïses oom woont; ze wachten tot hij de kaarsen zal uitblazen en de trappen naar de slaapkamer op de bovenste verdieping zal opgaan, dan zullen ze uit hun schuilplaats komen en teruggaan naar het huis, waar ze zich in de bibliotheek zullen opsluiten. Héloïse zal zich uitkleden, naakt zal ze voor Abélard staan. Ze wil hem verrassen. Ze wil laten zien dat ze meer is dan een onwetend, onervaren meisje, dat ze meer is dan zijn leerlinge; een jong meisje dat erop wacht verleid te worden, door een verleider, ze wil meer; ze wil hem zijn macht ontnemen, laten zien dat ze moediger en sterker is dan hij. Zo is Héloïse. Ze zit op de grond, trekt haar kousen uit. Ze doet de gordel rond haar middel af en knoopt haar jurk los, onhandig, ze heeft zich nog nooit eerder voor iemand uitgekled. Ze trekt haar hemd over haar hoofd, het blijft vastzitten aan haar haar, ze rukt het los, probeert zich te haasten, het moet snel gaan; ze wil haar kleren uitschieten, over de grond kruipen en haar armen om zijn benen slaan. Ze wil hem op de grond trekken. Ze wil over hem heen kruipen, en ze wil een ander worden.

Héloïse weet niet meer hoe zich te gedragen, ze stort zich bijna op Abélard, duwt hem omver op de grond en gaat boven op